

УДК 316.728:006.071
 JEL: A13; H53; I31; I38
 DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-11-268-274>

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗМІНИ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

©2021 МИХАЙЛЕНКО Д. Г., РУДИКА О. В., ФІЛАТОВА Т. А.

УДК 316.728:006.071
 JEL: A13; H53; I31; I38

Михайленко Д. Г., Рудика О. В., Філатова Т. А. Еволюція наукових поглядів на визначення соціальних стандартів життя населення в умовах зміни економічних систем

Україні для досягнення позицій європейських країн необхідно зосередитися на: підвищенні соціальних стандартів якості життя, матеріальному добробуті громадян, залученні інвестицій та економічному зростанні держави. Забезпечення умов, що підвищують соціальні стандарти та посилюють зворотний вплив на макроекономічні відтворювальні процеси, є найважливішим положенням сучасної моделі економічного зростання. Так, модернізація економіки сприятиме якісному її оновленню, яке супроводжується поворотом економічної політики держави до громадянина. Метою статті є формування теоретико-методичного забезпечення щодо визначення й оцінювання соціальних стандартів життя населення в умовах зміни економічних систем. Аналіз наукових поглядів різних часів і практичний досвід країн показав, що поліпшення соціальних стандартів якості життя населення можливе при накопиченні реального та людського капіталів і науково-технічного прогресу. Теорія та практика свідчать, що існують фактори, які здатні як сприяти поліпшенню, так і заважати процесам накопичення зазначених капіталів і науково-технічного прогресу. Досвід країн, які мають успіх щодо швидкого зростання економічних показників, доводить, що важливу роль відіграють умови, що сприяють зростанню доходів на душу населення. У наш час накопичено великий досвід щодо аналізу впливу соціальних стандартів на макроекономічні процеси, однак потребують поліпшення заходи, що спрямовані на сприяння реалізації розробленої Україною стратегії дій із подолання бідності та відтворення виробництв. Стратегія повинна передбачати здійснення певних кроків для формування нових стандартів якості життя населення, які забезпечені достатнім рівнем бюджетного фінансування. Це потребує розробки системи показників моделювання стандартів якості життя населення, а також узагальнюючого (інтегрального) показника. Розробка й апробація такої системи є складним завданням, оскільки повинна забезпечувати методологічну єдність усіх приватних показників системи й однозначну оцінку рівня та динаміки досліджуваного процесу.

Ключові слова: соціальні стандарти, якість життя, добробут, теоретико-методичне забезпечення.

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 18.

Михайленко Дар'я Геннадіївна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)
 E-mail: mikhailenko.dg@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8420-6510>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1890486/daria-mykhailenko/>

Рудика Ольга Вікторівна – кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

Філатова Тетяна Анатоліївна – провідний інженер, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

UDC 316.728:006.071
 JEL: A13; H53; I31; I38

Mykhailenko D. H., Rudyka O. V., Filatova T. A. Evolution of Scientific Views on the Definition of Social Standards of Life of the Population in the Context of Changes in Economic Systems

To achieve the position of European countries, Ukraine needs to focus on the following: raising social standards of quality of life, material well-being of citizens, attracting investment, and economic growth of the State. Ensuring conditions that raise social standards and increase the opposite impact on macroeconomic reproduction processes is the most important position of the modern model of economic growth. Thus, a modernization of the economy will contribute to its qualitative renewal, which has to be accompanied by the turn of the economic policy of the State to a citizen. The article is aimed at forming a theoretical and methodological support for the definition and evaluation of social standards of life of the population in the context of changes in economic systems. The carried out analysis of scientific views of different times and practical experience of countries showed that improvement of social standards of quality of life of the population is possible with the accumulation of real and human capital, scientific and technological progress. Theory and practice show that there are factors that can both facilitate the improvement and interfere with the processes of both accumulation of these capitals and scientific-technological progress. The experience of countries that have success in terms of rapid growth of economic indicators proves that conditions that contribute to the growth of income per capita play an important role. Nowadays, we have gained extensive experience in analyzing the impact of social standards on macroeconomic processes, but we need to improve measures directed towards promoting the implementation of the action strategy developed by Ukraine to overcome poverty and renew production. The strategy must provide for the implementation of certain steps to form new standards of quality of life of the population, which are ensured with a sufficient level of budget financing. This requires the development of a system of indicators of modeling of standards of quality of life of the population, as well as a general (integral) indicator. The development and approbation of such a system is a difficult task, since it should ensure the methodological unity of all private indicators of the system and an unambiguous assessment of the level and dynamics of the process under research.

Keywords: social standards, quality of life, well-being, theoretical and methodological support.

Fig.: 1. Tabl.: 1. Bibl.: 18.

Mykhailenko Daria H. – PhD (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: mikhailenko.dg@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8420-6510>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1890486/daria-mykhailenko/>

Rudyka Olga V. – PhD (Economics), Junior Researcher of the Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

Filatova Tetyana A. – Leading Engineer, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

Сучасний світ характеризується мінливістю, що приводить до глибокої трансформації економічної, соціальної, духовної та інших сфер життя. Ці зміни носять глобальний і стрімкий характер, що сприяє перегляду пріоритетів сталого розвитку держави. У зв'язку з цим Україні для досягнення позицій європейських країн необхідно зосередитися на підвищенні соціальних стандартів якості життя, матеріальному добробуті громадян, залученні інвестицій та економічному зростанні держави. Забезпечення умов, що підвищують соціальні стандарти та посилюють зворотний вплив на макроекономічні відтворювальні процеси, є найважливішим положенням сучасної моделі економічного зростання. Так, модернізація економіки сприятиме якісному її оновленню, яке супроводжується поворотом економічної політики держави до громадянина. Розкриття даної проблеми неможливе без аналізу передумов визначення, формування й оцінки стандартів якості життя. Тому соціальні стандарти будемо розглядати в контексті якості та рівня життя.

Питання визначеної проблематики розглядаються в працях Н. Баранової, Т. Новікової, Е. Лібанової, М. Кизима, Г. Лопушняк. Сучасні фахівці правомірно роблять свої посилання на праці видатних науковців – В. Петті, П. Буагільбера, Ф. Кене, А. Сміта, А. Маршалла тощо.

Метою статті є формування теоретико-методичного забезпечення щодо визначення й оцінювання соціальних стандартів життя населення в умовах зміни економічних систем

Зародження капіталізму сприяло першим спробам осмислення питань якості життя та економічних процесів держави.

В. Петті запропонував концепцію «Політична арифметика», яка передбачала використання кількісних методів для дослідження соціально-економічних процесів держави. Автор зробив спробу визначення національного багатства та запропонував методику його розрахунку на прикладі Англії [4].

Дослідженню причин низького життєвого рівня населення в провінціях Франції присвятив свої праці П. Буагільбер. Сфера виробництва, на думку П. Буагільбера, є одним із джерел багатства. «Багатство» він визначав як забезпеченість їжею та одягом, без яких неможлива життєдіяльність [10].

Представник школи фізіократів Ф. Кене пропонував оцінювати реальні джерела підвищення якості життя населення. На думку Ф. Кене, суспільство можна розглядати як організм, де кровообіг – це потоки доходів і продуктів суспільства, що рухаються без участі держави. Основою для побудови міжгалузевих балансів і моделей «витрати-випуск» є робота «Економічна таблиця» [2]. Ф. Кене з однодумцями ігнорували значення промисловості у формуванні джерел добробуту, зазначаючи, що джерелом добробуту є виробництво сільськогосподарських товарів. Пред-

ставники цієї школи не брали до уваги той факт, що багатство суспільства не може помножуватися без труда та капіталу.

Представники класичної школи визначили, що багатство нації виникає в матеріальному виробництві. Зростання багатства є можливим лише за умов, коли сума коштів, що витрачені, приростають на додаткову величину [5]. Вагомим здобутком представників класичної школи є визначення, що багатства нації виникає в матеріальному виробництві. Вони визначали важливу роль держави, досліджували рівень нації в цілому, проте не конкретних індивідів.

А. Сміт вважав природним бажання людей до підвищення власного добробуту. Вчений піднімав питання поширення бідності серед трудящих. На думку А. Сміта, досягненню економічної вигоди та користі для суспільства сприяє прагнення підприємців отримати власну вигоду [17].

Вагомий внесок у дослідження забезпечення стандартів життя населення через формування фінансових передумов зробив Дж. М. Кейнс. Запропонована ним концепція зводилася до того, що «ринкова система не має автоматичного механізму, який би підтримував обсяг національного виробництва на оптимальному рівні, виходячи з чого саме держава з метою забезпечення повної зайнятості має взяти на себе відповідальність за управління загальним рівнем сукупних витрат» [3]. Автором було запропоновано «новий» об'єкт аналізу – економіку в цілому. Також він аналізував обсяг національного виробництва (доходу) та зайнятість.

А. Маршалл теж зробив вагомий внесок, аналізуючи зв'язок між рівнем життя та прогресом. Учений першим запропонував поняття «відносна бідність». А. Маршалл досліджував пряму та зворотну взаємодію між потребами людей і рівнем життя, чисельністю населення, змінами в заробітній платі, трудовою активністю та національним характером, продуктивністю праці та тривалістю робочого часу, роллю профспілок у регулюванні трудових відносин. Цей перелік він доповнює макроекономічними факторами, що впливають на досліджувану категорію. Це – інфляція, коливання комерційного кредиту, безробіття, відповідність попиту та пропозиції, ставлення до розподілу багатства [5]. У своїх працях А. Маршалл обґрунтував необхідність багатофакторного аналізу рівня життя, визначив взаємозв'язок між потребами людей і рівнем життя.

Представник Лозаннської школи маржиналізму В. Парето зазначав, що проблема поліпшення умов життя вразливих верств населення пов'язана зі збільшенням багатства [5]. Оскільки у відносинах розподілення домінували інтереси власників, то зростання багатства не сприяло покращенню стандартів якості життя.

Дж. Мілль в 40-ві роки 19 ст. досліджував динамічний стан економіки. На меті вчений мав допovenнення теорії рівноваги теорією руху. На його думку, забезпечити зростання багатства у вигляді матеріального добробуту здатні фактори виробництва. Однак, роблячи висновки, Дж. Мілль не врахував, що зростання багатства суспільства неможливе без існування механізмів справедливого його розподілу на користь найманих працівників, інакше воно не вирішить проблем поліпшення якості життя та подолання бідності [12].

Автор наукової праці «Економічна теорія добробуту», англійський економіст А. Пігу вперше запропонував поняття «якість життя». А. Пігу використовував категорію «національний дивіденд» (дохід) як критерій і показник добробуту. Вчений розглядає механізми забезпечення загального добробуту. Загальний добробут, на думку автора, залежить від економічного добробуту – загальна користь (багатство). Ознаки загального добробуту характеризуються: зростанням усталеності доходу в реальному вираженні, зростанням середнього реального душевого доходу, зменшенням нерівності при розподілі доходів [17]. А. Пігу запропонував також поняття «індивідуальний добробут», що включає не лише економічні аспекти життя громадянина. Вчений зазначив, що загальний рівень добробуту впливає на якість життя та на принципи розподілу національного доходу. Аналізуючи наукові праці А. Пігу, можна зробити висновок, що уже на початку 20 ст. на інтуїтивному рівні існувало розуміння того, що досліджувати якість життя лише за допомогою економічних показників стає неможливим, і для адекватної оцінки якості життя населення необхідно включити й соціокультурні оцінки [15].

Бум досліджень, присвячених аналізу фактичного споживання та реальних умов життєдіяльності, припадає на другу половину 19 століття. Основними результатами зазначених досліджень було ослаблення протистояння та гармонізації інтересів різних верств населення, практичної реалізації обмеження невиправданої диференціації доходів і подолання бідності. Слід зазначити заходи з поліпшення життя громадян власних країн, що були розроблені та реалізовані Л. Ерхардом (Німеччина) та Ф. Рузвельтом (США) [14].

Узагальнюючи погляди вчених 19 ст. та першої половини 20 ст., можна зробити висновок: вчені цього періоду зосереджені на дослідженні понять «добробут», «багатство суспільства», що сприяло формуванню теоретичної бази й основою дослідження стандартів якості життя та їх впливу на макроекономічні процеси (табл. 1).

Ідеї Дж. Кеннеді про взаємозалежність якості життя американців і кількості американських товарів знайшли відображення в «Доповіді про положення нації» [13, с. 32]. Урядом Дж. Кеннеді було зроблено

спробу стимулювання споживчого попиту для підтримки зростання економіки держави. У період з 1961 по 1962 рр. було збільшено державні видатки для підтримки соціальної сфери, частину з яких було спрямовано на підтримку мешканців депресивних районів, для яких було побудовано соціальне житло. Велику увагу адміністрація Дж. Кеннеді приділяла якості робочої сили. Так, за рахунок держави проводилася навчання та перепідготовка громадян, які цього потребували [18].

Таблиця 1

Видатні праці вчених 19 ст. і першої половини 20 ст.

№ з/п	Автор	Праця
1	П. Бугальбер	«Міркування про природу багатства та грошей»
2	А. Тюрго	«Міркування про створення та розподіл багатства»
3	А. Сміт	«Дослідження про природу та причини багатства народів»
4	А Пігу	«Економічна теорія добробуту»
5	Л. Ерхард	«Добробут для всіх»

Джерело: узагальнено за [10; 14; 15; 17].

Слід зазначити, що до кінця 60-х рр. 20 ст. у межах економічного підходу життєдіяльність суспільства, соціальної групи та індивіда досліджувалися через призму понять «якість життя», «стандарт життя». Причиною цього стало економічне зростання США після Другої світової війни, що дозволило забезпечити високий життєвий рівень населення. Відтворення економік інших країн – учасниць Другої світової війни йшло поступово, але після їх повного відродження почалася жорстка конкурентна боротьба серед США, Німеччиною та Японією. Ці процеси значно вплинули на стандарти якості життя громадян не лише цих країн, але й інших. Для цього часу також характерне і зміщення зайнятості в секторах економіки. Так, французький економіст і соціолог Ж. Фурастьє на прикладі даних, що характеризують розвиток США, показав, що точка зростання переміщується із промисловості у сферу послуг. Учений вважав, що рушійною силою переходу від суспільства споживання до суспільства якості життя є науково-технічний прогрес. Він зазначав, що лише зростання економіки країни сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем: освіти, охороні здоров'я, забезпеченню вразливих верств населення та пенсіонерів і т. ін. [6].

Американський соціолог і політолог Р. Інглгарт вважав, що існує позитивна кореляційна залежність між задоволеністю життям та економічним зростанням країни. Вчений зазначив, що «в умовах зростання економічної безпеки переважно в суспільстві почуття задоволеністю життям має тенденцію до посилення, поступово зростаючи до рівня економічної норми» [1; 9].

Вагомий внесок у дослідження якості життя зробив американський економіст Дж. Гелбрейт. Вчений зробив висновок, що економічних розвиток країни, який базується на технологічних інноваціях, безпосередньо є фундаментом якості життя. Дж. Гелбрейт пропонує як інструмент боротьби з бідністю розвивати освіту [17].

Концепція У. Ростоу пропонує метою соціально-економічного розвитку розглядати забезпечення якості життя. Вчений визначив «якість життя» як одну зі стадій розвитку суспільства [16].

Важливе питання, яке стояло перед вченими цього періоду, було викликано умовами життя, а саме: питання вибору або кількості, що знайшло своє відображення в збільшенні оплати праці, зростанні виробництва товарів, у зростаючому задоволенні матеріальних потреб, побудові дешевих квартир тощо, або якості – освіти, системи охорони здоров'я, екології, культури тощо [5]. Слід зауважити, що в працях західних учених другої половини 20 ст. зазначається необхідність організованого споживання, що визначається існуючими соціальними, культурними та духовними благами, а не достаток товарів та їх споживання, що перманентно зростає [5].

Представники школи Радянського Союзу періоду 60–80 рр. 20 ст. досліджували проблеми рівня життя населення в загальній системі економічних показників. Зазначені дослідження носили політекономічний характер і не приділяли увагу побудові системи показників і практичних розрахунків рівня життя населення [11].

Дослідженню принципів визначення та вимірювання стандартів життя у світі займалися спеціалісти ООН, які зробили спробу сформулювати систему показників життя населення.

Актуалізація проблем визначення соціальних стандартів життя населення мала позитивний відгук, оскільки її метою була гармонізація відносин у суспільстві, що позитивно впливає на здоров'я, розумовий і моральний розвиток людей [14]. Систему показників рівня життя населення запропоновано у 1978 р. ООН (рис. 1).

У 1989 р. за ініціативи ООН було видано довідник соціальних показників, де знайшли відображення показники рівня життя. Також Статистичною комісією ООН було визначено інформаційні показники, необхідні оцінки рівня життя, що, на думку експертів ООН, є характеристиками рівня життя. Було включено такі показники: національний дохід валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення та середньорічний коефіцієнт його зростання; обсяг та види соціального обслуговування; витрати на особисте споживання населення, їх структура та середній річний коефіцієнт зростання, щільність населення; транспортне обслуговування населення; робота засобів зв'язку, друк та ін. [7].

Так, система показників вимірювання рівня та якості життя постійно дороблялася та змінювалася. Дж. Вільсон запропонував модель якості життя, що складалася із 9 складових: індивідуальний статус, рівність, освіта, економічне зростання, технологічні зміни, сільське господарство, умови життя, здоров'я та соціальна безпека [8].

Економісти Дж. Тобін та У. Нордхаус запропонували «показник економічного добробуту» (MEW). В основу розрахунку цього показника було покладено ВВП, а також ураховано ринкові та позаринкові потреби, розмір часу поза роботою, компонент, що відображує середовище проживання [8].

Американський економіст, професор Гарвардського університету Р. Барро вивчав аспекти еконо-

Рис. 1. Система показників вимірювання рівня життя населення

Джерело: складено за [7].

мічного зростання держави та впливу на нього економічної політики. На його думку, довгострокове зростання економіки визначається не зовнішніми факторами, а внутрішніми (інвестиції в людський капітал, акумуляція інновацій та знання). Підтвердженням впливу людського капіталу та рівня освіти на економічне зростання країни можна вважати дослідження Р. Барро за даними 146 країн світу. Спостереження Р. Барро за період 1950–2011 рр. підтвердили тенденції зростання часу, який людина витрачає на навчання, зростання частки грамотного населення країн, що розвиваються. Також ці спостереження торкнулося гендерних питань, наприклад скоротився розрив між хлопчиками та дівчатами, які здобувають освіту. Якщо на початок спостереження різниця в часі, який витрачається на навчання хлопчиками та дівчатками, становила 43%, то на момент закінчення спостережень ця різниця склала лише 14%. Кожен рік, що людина проводить у школі, збільшує дохід на 5–12%. Завдяки заощадженням та інвестиціям на довгострокове економічне зростання впливає рівень податків і державних видатків. Аналіз щодо обсягів та складу заощаджень громадян Сполучених Штатів дозволив дійти висновку, що американцям не властиве заощадження. Однак, водночас, спостерігається наявність ще однієї економічної закономірності, а саме: за умови постійного зростання економіки країни та інвестування в інновації відбувається невідмінне та прискорене зниження ціни на інноваційні продукти. Тобто, постійне інвестування в інновації за умови зростання економіки сприяє зниженню ціни та підвищенню рівня життя населення [1].

Вчені М. Джонс і М. Флекс у своїх дослідженнях використовували групи показників, що характеризували доходи, безробіття, бідність, умови проживання, рівень освіти, фізичне та біологічне здоров'я тощо. У Німеччині використовується модель, що відображає 53 індикатори якості життя, в Японії побудовано модель із 35 параметрів, що включені в єдиний показник [8].

З метою дослідження соціальних стандартів якості життя Державним комітетом статистики України здійснюється розрахунки інтегральних показників рівня життя населення; показників матеріального забезпечення; показників, що характеризують особистісне споживання; показників, що характеризують житлові умови населення та соціальну напругу [8].

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових поглядів різних часів і практичний досвід країн показав, що поліпшення соціальних стандартів якості життя населення можливе при накопиченні реального та людського капіталу та науково-технічного прогресу. Теорія та практика свідчать, що існують фактори, які здатні як сприяти поліпшенню, так і заважати процесам накопичення капіталів і науково-технічного прогресу. Досвід країн, які мають успіх щодо швидкого зростання економічних показ-

ників, показав, що важливу роль мають умови, що сприяють зростанню доходів на душу населення.

У наш час накопичено великий досвід щодо аналізу впливу соціальних стандартів на макроекономічні процеси, однак потребують поліпшення заходи, що спрямовані на сприяння реалізації розробленої Україною стратегії дій із подолання бідності та відтворення виробництва. Стратегія повинна передбачати здійснення певних кроків для формування нових стандартів якості життя населення, які забезпечені достатнім рівнем бюджетного фінансування. Це потребує розробки системи показників моделювання стандартів якості життя населення, а також узагальнюючого (інтегрального) показника. Розробка й апробація такої системи є складним завданням, оскільки повинна забезпечувати методологічну єдність усіх часткових показників системи й однозначну оцінку рівня та динаміки досліджуваного процесу. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверин Ю. П., Сушко В. А. Концепция качества жизни в современных социологических теориях. Известия Саратовского университета. Серия «Социология. Политология». 2019. Т. 19. Вып. 1. С. 4–11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiyakhachestva-zhizni-v-sovremennyh-sotsiologicheskikh-teoriyah/viewer>
2. Байкова Э. Р., Гайнетдинова Э. И., Назырова Л. И. Анализ экономической таблицы Франсуа Кэне. *Journal of Economy and Business*. 2020. Vol. 12-1. P. 71–74. URL: <http://economyandbusiness.ru/wp-content/uploads/2020/01/Bajkova.pdf>
3. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. 4-е изд. М.: Дело Лтд, 1994. 720 с.
4. Галицька Е. В., Прімерова О. К., Семіколенова С. В. Життєвий шлях та наукова діяльність Вільяма Петті. *Статистика України*. 2017. № 4. С. 94–100. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13001/Halyts%27ka_Zhytlyevyuyshlyakh_ta_naukova.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Глушакова О. В. Эволюция методологии и теории качества жизни в концепциях зарубежных и отечественных научных школ. *Вестник Кузбасского государственного технического университета*. 2006. № 3. С. 141–147. URL: <https://journals.kuzstu.ru/article/1021.pdf>
6. Гугняк В. Я. Экономическая мысль Ж. Фурастье. *Вопросы экономики и права*. 2016. № 6. С. 29–36. URL: https://law-journal.ru/files/pdf/201606/201606_29.pdf
7. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: монографія. Київ, 2009. 346 с. URL: <https://igu.org.ua/sites/default/files/pdf-text/life-quality.pdf>
8. Желязко О. В. Ступени развития системы показателей оценки уровня жизни населения. *Коммунальное хозяйство городов*. 2004. № 59. С. 265–271. URL: <https://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/view/2641/2624>

9. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. М. : Новое издательство, 2011. 464 с. URL: https://www.hse.ru/data/2012/02/24/1266136909/inglehart_welzel.pdf
10. Ковальчук В. Ретроспектива світової економічної думки. *Вісник THEU*. 2011. № 4. С. 158–164. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/16060/1/Ковальчук%20В..pdf>
11. Майер В. Ф. Уровень жизни населения СССР. М. : Мысль, 1977. 263 с.
12. Мамонтов В. Д. Экономический либерализм Джона Стюарта Милля как проект формирования социального государства. *Вестник Тамбовского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки. Экономика»*. 2013. Вып. 8. С. 9–17.
13. Нагимова А. М. Социологический анализ качества жизни населения: региональный аспект : монография. Казань, 2010. 306 с. URL: https://kpfu.ru/docs/F540618236/3_Monogr3.pdf
14. Селезнева И. Г., Сухова А. С., Ляпина И. Ю. Влияние экономического роста на показатели уровня и качества жизни населения. *СервисPlus*. 2018. Т.12. № 3. С. 79–86. DOI: 10.24411/2413-693X-2018-10308.
15. Сердюк О. С., Петрова І. П. Теоретичні витоки проблеми зовнішніх ефектів. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2. С. 180–185. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).180-185](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).180-185)
16. Росту У. Стадии экономического роста / пер. с англ. В. П. Марченко. Нью-Йорк : Издательство Фредерик А. Прегер, 1961. 240 с. URL: https://vtoraya-literatura.com/pdf/rostou_stadii_ekonomicheskogo_rosta_1961__ocr.pdf
17. Филюков И. А. Генезис научных идей о качестве жизни населения: отечественные и зарубежные подходы. *Известия Высших учебных заведений. Поволжский регион. Серия «Общественные науки. Социология»*. 2009. № 3. С. 50–59. URL: https://izvuz_on.pnzgu.ru/files/izvuz_on.pnzgu.ru/7309.pdf
18. Шинкарев С. С. Понятие «качество жизни» в политической науке. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Серия «Гуманитарные и общественные науки»*. 2012. № 3. С. 115–118. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-kachestvo-zhizni-v-politicheskoy-nauke/viewer>
- Blaug, M. *Ekonomicheskaya mysl v retrospektive* [Economic Thought in Retrospect]. Moscow: Delo Ltd, 1994.
- Filyukov, I. A. "Genezis nauchnykh idey o kachestve zhizni naseleniya: otechestvennyye i zarubezhnyye podkhody" [The Genesis of Scientific Ideas About the Quality of Life of the Population: Domestic and Foreign Approaches]. *Izvestiya Vysshikh uchebnykh zavedeniy. Povolzhskiy region. Seriya «Obshchestvennyye nauki. Sotsiologiya»*, no. 3 (2009): 50-59. https://izvuz_on.pnzgu.ru/files/izvuz_on.pnzgu.ru/7309.pdf
- Glushakova, O. V. "Evolyutsiya metodologii i teorii kachestva zhizni v kontseptsiyakh zarubezhnykh i otechestvennykh nauchnykh shkol" [The Evolution of the Methodology and Theory of the Quality of Life in the Concepts of Foreign and Domestic Scientific Schools]. *Vestnik Kuzbasskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta*, no. 3 (2006): 141-147. <https://journals.kuzstu.ru/article/1021.pdf>
- Gugnyak, V. Ya. "Ekonomicheskaya mysl Zh. Furaste" [Economic Thought by J. Fourastier]. *Voprosy ekonomiki i prava*, no. 6 (2016): 29-36. https://law-journal.ru/files/pdf/201606/201606_29.pdf
- Halytska, E. V., Primierova, O. K., and Siemikolenova, C. V. "Zhyttyevi shliakh ta naukova diialnist Viliama Petti" [Life Path and Scientific Work by William Petty]. *Statystyka Ukrainy*, no. 4 (2017): 94-100. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13001/Halyts%27ka_Zhyttyevyy_shlyakh_ta_naukova.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hukalova, I. V. "Yakist zhyttia naseleennia Ukrainy: suspilno-heohrafichna kontseptualizatsiia" [Quality of Life of the Population of Ukraine: Socio-geographical Conceptualization]. Kyiv, 2009. <https://igu.org.ua/sites/default/files/pdf-text/life-quality.pdf>
- Inglehart, R., and Welzel, Ch. "Modernizatsiya, kulturnyye izmeneniya i demokratiya: Posledovatelnost che-lovecheskogo razvitiya" [Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence]. Moscow : Novoye izdatelstvo, 2011. https://www.hse.ru/data/2012/02/24/1266136909/inglehart_welzel.pdf
- Kovalchuk, V. "Retrospektyva svitovoi ekonomichnoi dumky" [Retrospective of World Economic Thought]. *Visnyk TNEU*, no. 4 (2011): 158–164. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/16060/1/Ковальчук%20В..pdf>
- Mamontov, V. D. "Ekonomicheskii liberalizm Dzhona Stiuarta Millya kak proekt formirovaniya sotsialnogo gosudarstva" [Economic Liberalism of John Stuart Mill as Social State Formation Project]. *Vestnik Tambovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya «Gumanitarnyye nauki. Ekonomika»*, no. 8 (2013): 9-17.
- Mayer, V. F. *Uroven zhizni naseleniya SSSR* [The Standard of Living of the Population of the USSR]. Moscow: Mysl, 1977.
- Nagimova, A. M. "Sotsiologicheskii analiz kachestva zhizni naseleniya: regionalnyy aspekt" [Sociological Analysis of the Quality of Life of the Population: A Regional Aspect]. Kazan, 2010. https://kpfu.ru/docs/F540618236/3_Monogr3.pdf
- Rostou, U. "Stadii ekonomicheskogo rosta" [Stages of Economic Growth]. New York : Izdatelstvo Frederik A. Preger, 1961. https://vtoraya-literatura.com/pdf/rostou_stadii_ekonomicheskogo_rosta_1961__ocr.pdf

REFERENCES

- Averin, Yu. P., and Sushko, V. A. "Kontseptsiya kachestva zhizni v sovremennykh sotsiologicheskikh teoriyakh" [The Concept of Life Quality in Modern Sociological Theories]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Seriya «Sotsiologiya. Politologiya»*, vol. 19, iss. 1 (2019): 4-11. <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-kachestva-zhizni-v-sovremennyh-sotsiologicheskikh-teoriyah/viewer>
- Baykova, E. R., Gaynetdinova, E. I., and Nazyrova, L. I. "Analiz ekonomicheskoy tablitsy Fransua Kene" [Analysis of the economic table Francois Quesnay]. *Journal of Economy and Business*, vol. 12-1 (2020): 71-74. <http://economyandbusiness.ru/wp-content/uploads/2020/01/Bajkova.pdf>

- Selezneva, I. G., Sukhova, A. S., and Lyasina, I. Yu. "Vliyaniye ekonomicheskogo rosta na pokazateli urovnya i kachestva zhizni naseleniya" [The Impact of Economic Growth on Indicators of the Level and Quality of Life of the Population]. *ServisPlus*, vol. 12, no. 3 (2018): 79-86. DOI: 10.24411/2413-693X-2018-10308
- Serdiuk, O. S., and Petrova, I. P. "Teoretychni vytoky problemy zovnishnikh efektiv" [Theoretical Causes of the Problem of External Effects]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 2 (2020): 180-185. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).180-185](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).180-185)

- Shinkarev, S. S. "Ponyatiye «kachestvo zhizni» v politicheskoy nauke" [The Concept of "Quality of Life" in Political Science]. *Nauchno-tekhnicheskiye vedomosti SPbGPU. Seriya «Gumanitarnyye i obshchestvennyye nauki»*, no. 3 (2012): 115-118. <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-kachestvo-zhizni-v-politicheskoy-nauke/viewer>
- Zhelyazko, O. V. "Stupeni razvitiya sistemy pokazateley otsenki urovnya zhizni naseleniya" [Stages of Development of the System of Indicators for Assessing the Standard of Living of the Population]. *Kommunalnoye khozyaystvo gorodov*, no. 59 (2004): 265-271. <https://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/view/2641/2624>